

РОЗДІЛ 12

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 34.09
DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2019-6/110>

КЛАСИФІКАЦІЯ ОФІЦІЙНИХ НАГОРОД ЯК БАЗОВОЇ КАТЕГОРІЇ НАГОРОДНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

CLASSIFICATION OF THE OFFICIAL AWARDS AS A BASIC CATEGORY OF AWARD LAW OF UKRAINE

Ковбас І.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри публічного права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Актуальність. Підготовка теорії нагородного права як результату здійснення науково-дослідних робіт, зорієнтованих на формування нового надійного наукового фундаменту для розробки і прийняття єдиного кодифікованого акту, покликаного регулювати відносини, безпосередньо пов'язані із впровадженням та застосуванням офіційних нагород, передбачає реальне з'ясування унікального ресурсу відповідних нагород, що забезпечується, поміж іншого, й за рахунок класифікаційного розподілу нагород на види. Наявні розподіли відрізняються або ж звуженим змістом, або ж є дещо застарілими, що й вимагає формування новаційного варіанту. **Метою роботи** є аналіз наявних у правовій доктрині підходів до класифікації офіційних нагород й формування авторського варіанту, який би охопив все розмаїття таких нагород та дозволив з'ясувати всю їх унікальність. **Об'єктом роботи** є суспільні відносини, безпосередньо пов'язані із впровадженням та застосуванням офіційних нагород. **Предметом роботи** є класифікація офіційних нагород як базової категорії нагородного права України. **Методологія роботи** сформована за рахунок загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, серед яких діалектичний, порівняльно-правовий, класифікації та групування, моделювання. **Висновки.** Для з'ясування реального ресурсу офіційних нагород, розмаїття специфіки їх, важливим є їх класифікаційний розподіл. Останні, для того, щоб можна було його вважати дієвим, має базуватися на одночасному використанні різноманітних критеріїв, які б охоплювали як матеріально-правовий, так і процедурно-правовий аспект офіційних нагород. Більше того, формування «блоку критеріїв» розподілу офіційних нагород на види має здійснюватися із їх орієнтацією на охоплення всіх елементів нагородної системи. Використовуючи сформульовані у правовій науці варіанти поділу офіційних нагород на види, та зосереджуючи увагу на реаліях нагородної законотворчості й нагородного правозастосування, доцільним вбачається здійснення класифікаційного розподілу офіційних нагород на види із використанням наступних критеріїв: а) суб'єкти впровадження нагороди; б) суб'єкти, щодо якого здійснюється застосування нагороди, або ж нагородного суб'єкта (в аспекті їх персоніфікації); в) суб'єкт, щодо якого здійснюється застосування нагороди, або ж нагородженого суб'єкта (в аспекті політико-правового зв'язку із державою); г) сфера заслуг (в аспекті виокремлення специфіки статусу суб'єкта, щодо якого здійснюється застосування нагороди, його діяльності); д) характер заслуг; е) ступеневість поділу нагороди; ж) нагородний ценз; з) квотна ознака; е) спосіб впровадження нагороди; і) актуальність (сучасність) нагороди; к) термін застосування; л) зовнішня форма; м) безпосередня зовнішня форма; о) матеріальна ознака; п) особливості нагородної процедури; р) суб'єкт, щодо якого здійснюється застосування процедури (нагородний суб'єкт) в аспекті фактичної наявності такої особи в живих. Всі критерії цілком можливо розподілити на кілька «підблоків» залежно від їх відношення до певного елемента нагородної системи, як-то: суб'єктний підблок; процедурний; об'єктний тощо. Саме таке розмаїття критеріїв й дозволяє детально з'ясувати ресурс офіційних нагород та запропонувати нормативні моделі їх закріплення.

Ключові слова: нагорода, класифікація, критерії, види, варіанти, нагородне право, нагородна процедура, суб'єкти нагородження, нагороджений суб'єкт.

Topicality. The preparation of award law theory as a result of the implementation of R&D works focused on the formation of a new, reliable and scientific foundation for the elaboration and adoption of a unified codified act, which is designed to regulate the relations directly associated with the introduction and use of the official awards, involves a substantial clarification of the relevant awards that is ensured, among others, through a classified division of awards into types. The current divisions differ either by a brief content or their desuetude that requires the formation of innovative alternative. The **article aims** to analyze approaches to the classification of official awards available in the legal doctrine and to form the author's version, which would cover the whole diversity of such awards and make it possible to clear up their unique nature. Public relations, which are directly related to the implementation and use of official awards, are **the object of the paper**. **The subject of the paper** is the classification of the official awards as a basic category of award law of Ukraine. The **research methodology** is formed by means of general scientific and special methods of scientific cognition among which there are dialectical, comparative and legal ones, methods of classification and grouping, modeling. **Conclusions.** To find out an actual resource of the official awards, diversity of their specifics, classification division is of importance. The latter, to be considered as an efficient, has to be based on the simultaneous use of different criteria which would embrace both substantive and procedural-legal aspects of the official awards. Moreover, the formation of "criteria block" for the division of official awards into the types should be carried with their focus on the coverage of all elements of the award system. By using the variants of a division of the official awards into types, which are formulated in the legal science, and focusing attention on the realities of award-related lawmaking and legal enforcement, it seems expedient to perform classification division of the official awards into the types through using the following criteria: a) subjects of awards implementation; b) subjects which are granted the award, or awardees (in terms of their personification); c) subjects which are granted the award, or awardee (in the aspect of political and legal connection with the state); d) the sphere of merits (in terms of distinguishing the specific status of the subject granted the award, his activities); e) merits nature; f) degree-based distinguishing of award; g) award census; h) quota-based feature; i) the way of award implementation; j) award relevancy (topicality); k) application term; l) an external form; m) a direct external form; n) a tangible feature; o) a special aspect of award procedure; p) subject which falls under the procedure (an awardee) in terms of the physical being of such a person alive. All criteria entirely can be divided into several "sub-blocks" depending on their affiliation to a certain element of the award system as: a subject sub-block; procedural; objective etc. That sort of criteria diversity allows clearing up a resource of the official awards and proposing a statutory model of their consolidation.

Key words: award, classification, criteria, types, variants, award law, award procedure, subject of award, awardee.

Вступ. Актуальність. В умовах проведення фундаментальних галузевих правових досліджень, зорієнтованих на формування теорії нагородного права, які підрунтя для вітчизняної нагородної нормотворчості

та удосконалення нагородного правозастосування, розробки і прийняття Нагородного кодексу України, який би об'єднав всі чинні нормативно-правові акти, зорієнтовані на правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних

із впровадженням та застосуванням офіційних нагород в Україні, підвищення ефективності нагородної практики, важливим є з'ясування реального значення «базової» категорії, якою є офіційна нагорода. Останньому сприяє, поряд з аналізом етимології назви, й класифікаційний розподіл цього правового явища. З'ясування всього розмаїття офіційних нагород сприятиме з'ясуванню реального ресурсу останніх, відмежуванню від суміжних правових інституцій, а отже визначеності норм нагородного права, їх ефективності, їх застосування. **Метою роботи** є аналіз наявних у правовій доктрині підходів до класифікації офіційних нагород й формування авторського варіанту, який би охопив все розмаїття таких нагород та дозволив би з'ясувати всю їх унікальність. **Методологія роботи** сформована за рахунок поєднання як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання. Порівняльно-правовий метод дозволив виокремити у порівнянні специфіку різновидів офіційних нагород. Класифікація дозволила обрати низку критеріїв для розподілу й з'ясувати унікальність кожного варіанту розподілу. Моделювання сприяло формулюванню пропозиції щодо можливого використання розподілів офіційних нагород як доктринальних положень підґрунтя нагородної нормотворчості. **Аналіз останніх публікацій.** Незважаючи на певний сплеск уваги до проблематики нагородного права, з'ясування його місця у архітектоніці системи права, все ж таки комплексних досліджень питань класифікаційного поділу офіційних нагород немає. Хоча в наявності є роботи із висвітлення цього питання у межах розробки більш комплексної проблематики (наприклад, роботи А. Майдебуря, Є. Трофімова, В. Бігуна, Д. Коритько, Д. Куліченко, К. Федосєєва, М. Титарєєко та ін.), однак визнати їх достатнім ступенем розробки питання класифікаційного розподілу офіційних нагород не можна, що і слід визнати доктринальною прогалиною, яка підлягає усуненню (відновленню).

1. Класифікація офіційних нагород у правовій доктрині. Насамперед варто зазначити, що саме класифікація дозволяє з'ясувати реальний зміст, унікальність явище. Це у повній мірі стосується й офіційних нагород. Значаючи про те, що комплексних наукових робіт, безпосередньо присвячених класифікації офіційних нагород, немає, в той же час можна стверджувати, що певні (хоча і недостатньо завершені, недостатньо змістовні) напрацювання з цього питання все ж таки є. Вони у більшості своїй присвячені класифікації державних нагород, а отже їх варто проаналізувати з урахуванням того, що державні нагороди – це «ядро» офіційних нагород. Перед тим як перейти до аналізу цього питання, варто зазначити, що різним є підхід до обрання критеріїв такого розподілу, а отже різними є і класифікаційні варіанти такого поділу. Так, наприклад, А. Майдебуря, досліджуючи конституційно-правовий статус державних нагород в Україні, виокремлює «базову», на його погляд, класифікацію, яку він виокремлює з огляду на формальне значення (форму) їх, а саме: «1) нагороди, первинна сутність яких виявляється у їхньому матеріальному праві, тобто це певні речі (як спеціально установлені – ордени, медалі, так і звичайні – зброя); 2) державні премії, звання Герой України та почесні звання – нагороди, первинна сутність яких полягає у тому, що це офіційно присвоєні назви, у випадку із державними преміями – це звання лауреата премії [1, с. 10]. В подальшому у цій же роботі, вчений-юрист, використовуючи той же критерій – форму, пропонує виокремлювати: матеріальні офіційні нагороди, якими є ордени, медалі, зброя (для їх позначення пропонується додаткова назва – «речові»; нематеріальні нагороди, якими пропонується вважати звання Герой України, почесні звання; комплексні (змішані), якими є державні премії [1, с. 10]. Отже, другий варіант вже є деталізованим, й дозволяє відмежовувати почесне звання від державної премії, що підкреслює багатоманіття форм прояву унікального ресурсу офіційних

нагород. Пропонуючи класифікації офіційних нагород, А. Майдебуря доповнює перелік критеріїв для розподілу їх на види й формулює наступний варіант: «а) залежно від виду нагороди доцільним є виокремлення звання Герой України, орденів, медалей, індивідуальної нагородної зброї, почесного звання, державної премії, президентської відзнаки (тобто має місце їх ієрархічне розташування); б) залежно від сфери суспільного життя, заслуги у якій і слугували підставою для нагородження, нагороди пропонується розподіляти на: нагороди за заслуги в економіці, науці, культурі тощо; в) за суб'єктами, що підлягають нагородженню, пропонується виокремлення нагород для військових, нагород для представників певних професій, нагород для громадян України, іноземних громадян тощо. Щоправда, пропонується дещо розширений перелік таких нагород за цим критерієм, що не у повній мірі узгоджується із реальним станом справ. Зокрема, перераховуються нагороди для «... чоловіків, жінок...» [1, с. 10]. Втім, можна погодитися, що є нагороди, зорієнтовані лише на жінок, проте «суто чоловічих» нагород, на жаль, немає. Саме тому запропонований критерій є цілком доречним, проте авторське уточнення виглядає не зовсім коректним. І, нарешті, г) залежно від характеру заслуг пропонується виокремлювати нагороди як реакцію на «подвиг, особливі заслуги, заслугу» [1, с. 10]. Хоча й запропоновано кілька критеріїв для розподілу офіційних нагород, все ж таки визнати його всеохоплюючим, навряд чи, можна. У цьому аспекті привертає увагу робота Є. Трофімова, в якій він запропонував дещо розширений варіант класифікації офіційних нагород на різновиди. Так, зокрема, насамперед пропонується виділення типів офіційних нагород, серед яких: державні та муніципальні нагороди, галузеві та відомчий нагороди [2, с. 30]. Виокремлення таких типів, які фактично й формують нагородну систему, є можливим завдяки одночасному виокремленню кількох критеріїв (полікритеріальний поділ), серед яких: «... суб'єкт нагородження, особа, що нагороджується, сфера та ступінь нагородження, характер участі громадськості у нагородному провадженні» [2, с. 30]. За такого підходу, державними та муніципальними є нагороди, які впровадженні суб'єктом публічної адміністрації або ж Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України або ж органом місцевого самоврядування, нагородження якими здійснюється в якості офіційного визнання публічних заслуг перед державою, громадою. Відповідно галузеві нагороди – це різновид офіційних нагород, впровадження та застосування яких здійснюється з акцентом на спеціальну компетенцію суб'єкта нагородження та професійні галузеві заслуги особи, яку нагороджують. Відомчі – це нагороди за відомчі (або ж локальні) заслуги особи [2, с. 30]. Зацікавленість викликають й запропоновані ним дванадцять критеріїв для розподілу офіційних нагород, серед яких: а) категорії осіб, що нагороджуються, що дозволило виокремити: нагороди для фізичних осіб, нагороди для колективів, змішані нагороди та т.з «нагороди для публічних установ» [2, с. 30]; б) залежно від кількості осіб, що підлягають одночасному нагородженню, запропоновано цілком слушно виділяти: одноосібні, колективні та альтернативні; в) характер заслуги як підстава для нагородження, та її територіальний масштаб дозволили виділити загальнодержавні, міжрегіональні, регіональні, місцеві нагороди; г) залежно від соціально-організаційної ознаки пропонується вести мову про загально соціальні (загальнодержавні), галузеві, відомчі (локальні) нагороди; д) за сферою заслуг можливим є виділення універсальних та спеціальних нагород, при цьому останні цілком логічно можуть підлягати деталізації; е) за характером заслуг нагороди пропонується поділяти на: «вислужні» (за багаторічну бездоганну службу, виконання обов'язків тощо), «орденські» (неодноразового індивідуального застосування) та «пам'ятні або ж ювілейні» (разового масового

застосування); є) за ознакою нагородного цензу – безцензові та цензові нагороди (унормовані вікові, професійні, посадові, строкові та ін. цензи); ж) за ознакою квотування запропоновано розрізняти: безквотні (вільного застосування) та квотні нагороди із розподілом останніх ще на кілька видів, серед яких: хронологічно квотні, генеральноквотні, квотні до кількості наявних кавалерів, а також із додатковим квотуванням; з) за способом встановлення – власні, визнані, спільні нагороди; і) за ознакою актуальності пропонується виокремлення наступних видів: «діючі», «сплячі», виняткові, скасовані, неактуальні нагороди; к) за ознакою строковості – безстрокові та строкові; л) за формою – речові, документальні, усні, зарахування до списку військової частини, тощо [2, с. 31-32]. Згадування про зазначену класифікацію нагород можна знайти і у роботі Д. Коротко [3, с. 85-86]. Щоправда, детальний аналіз роботи Є.Трофімова дозволяє виокремити ще одну класифікацію, для якої використовується один із зазначених критеріїв, проте мова взагалі йде не про «офіційні» нагороди, а скоріше за все, про їх антипод. Отже, за формою нагорода може бути: «антинагородою» – це так звана «смішні» нагороди, які включають у себе пародійну риторичку визнання «заслуг»; «нагороди» у вигляді стягнення, щоправда без дотримання вимог делікатного провадження [2, с. 21-22]. Безперечно, останній розподіл не є класифікацією офіційних нагород, а скоріше за все, їх антиподом у вигляді суспільного осуду.

Д.Коритько пропонує розподіл офіційних нагород за наступними критеріями: а) залежно від суб'єкта заснування – ті, що засновуються Президентом України, і ті, що встановлюються виключно Законами України [3, с. 88]. Цілком слушний розділ стосовно державних нагород, а для всіх офіційних – додатково слід виокремити ті, що впроваджуються підзаконними актами органів державної влади та місцевого самоврядування. б) за фактичною можливістю нагородження – ті, нагородження якими проводиться постійно, і ті, нагородження якими є разовим або ж взагалі не проводиться. У цьому аспекті можна додатково згадати про «сплячі», «раніше діючі» нагороди. в) за характером заслуг – універсальні, військові, шахтарські тощо; г) за статевою приналежністю – «жіночі» та універсальні нагороди; д) за способом досягнення заслуги – нагороди за «одиночні діяння» (мужність, подвиг, відвагу); нагороди за діяльність, яка не вимагає одиночного відзначення за (нагороди за вислугу); е) за критерієм громадянства – нагороди лише для громадян України, універсальні нагороди; за матеріальною ознакою – нагороди із певними пільгами та привілеями, нагороди без пільг та привілеїв, нагороди із виплатою при нагородженні [3, с. 89-92]. Змістовно подібний варіант класифікаційного розподілу демонструє й О.Совгіря [4, с. 74-76].

У колективній праці «Заохочення службовому праві» також пропонується класифікація, щоправда лише державних нагород, і із виокремленням цілої низки критеріїв для поділу. Серед них: суб'єкт застосування; суб'єкт, щодо якого здійснюється нагородження; характер заслуги; форма; зміст; особливості нагородної процедури; нормативно-правовий акт, який визначає особливості застосування [5, с. 72]. Авторські (дещо розширені) варіанти класифікаційного поділу пропонують Д.Куліченко, К.Федосєєв. Варто також згадати про варіанти класифікації нагород, запропоновані свого часу В.Гринчишиним [6, с. 11-12]. Саме у його роботах вперше використовується термін «сплячі нагороди», які вже «виконали своє призначення» й у зв'язку із цим втратили актуальність [6, с. 5], а також В.Зайкою, із розподілом нагород залежно від нормативних засад їх закріплення [7, с. 79-85]. Аналіз наявних робіт свідчить про певну тенденцію у виокремленні критеріїв для поділу офіційних нагород на види у роботах вчених-юристів. Вони у переважній своїй більшості виокремлюють елементи «структури нагородної

системи», серед яких: суб'єкти, об'єкти, засоби, способи, ресурс тощо [3, с. 84]. Таку тенденцію цілком можна використати як основу для формування оновленого, такого, що охоплює всі ознаки сучасності, переліку як елементу теорії нагородного права.

II. Оновлений варіант класифікації офіційних нагород як елемент теорії нагородного права. Цілком можна вести мову про те, що більшість критеріїв, виокремлених раніше у правовій науці, не втрачають свого значення і на сьогоднішній день, їх можна використовувати як базу для новітнього розподілу, а отже варто запропонувати наступний варіант класифікаційного розподілу офіційних нагород на види залежно від: а) суб'єкта впровадження, відповідно до якого всі офіційні нагороди цілком можна поділити на: президентські відзнаки (які впроваджуються безпосередньо цим суб'єктом) й інші нагороди (вони впроваджуються винятково законами України); б) за суб'єктом, щодо якого нагородження здійснюється. За цим критерієм цілком можна вести мову про: індивідуальні та колективні нагороди, а отже про нагороди для окремих фізичних осіб та для групи осіб; в) за суб'єктом, щодо якого здійснюється нагородження, можна ще раз використати в якості критерію поділу й виокремити: нагороди для громадян України й нагороди універсальні (як для громадян України, так й для іноземних громадян та осіб без громадянства); г) за сферою заслуг офіційні нагороди можна розподілити на: універсальні (для будь-якої сфери) та спеціальні (для різних сфер із внутрішнім поділом, як то: «військові» нагороди і їх поділ залежно від сфери заслуг особи); д) за характером заслуг офіційні нагороди цілком можна поділити на: універсальні (із можливістю неодноразового застосування), разові (це можуть бути, наприклад, ювілейні президентський відзнаки, застосування яких є разовим, пов'язане із певними ювілейними датами), «вислужні» (за вислугу років, бездоганну багаторічну службу, працю тощо); е) залежно від ступеневого поділу – без такого поділу й із таким поділом; є) залежно від нагородного цензу – безцензові та цензові (щодо професійних вимог, посад, віку, статті тощо); ж) за квотною ознакою – ті, що підлягають квотуванню (щодо кількості, «прив'язки» до потенційних та наявних суб'єктів нагородження тощо), й ті, що такому квотуванню не підлягають, це так звані «квотні» та «неквотні» нагороди; з) залежно від способу впровадження – нагороди новаційні («власні»), визнані («сприйнятні»), спільні («змішані»); і) залежно від актуальності офіційні нагороди цілком можна поділити на: діючі (нагородження здійснюється), скасовані (вилучені із нагородної системи й визнані такими, що втратили чинність), «сплячі» (які не вилучалися із нагородної системи, проте застосування їх з певних причин не здійснюється); к) за терміном застосування і дії цілком можливо виокремити разові та тривалі офіційні нагороди; л) за зовнішньою формою – речові (матеріальні), грошові (матеріальні), особисті та змішані; м) за безпосередньою зовнішньою формою – ордени, медалі, почесне звання тощо; н) за безпосередньою підставою – нагороди за подвиг, за відвагу, особливі досягнення тощо; о) за наявністю матеріальної ознаки – нагороди, які безпосередньо пов'язані із пільгами та перевагами для нагородженої особи, а також нагороди, які із такими пільгами чи перевагами не пов'язані, нагороди із разовою виплатою; п) в залежності від особливостей нагородної процедури є можливим виділення нагород в порядку конкурсної нагородної процедури, нагород в порядку списочної нагородної процедури та нагород в порядку індивідуальної нагородної процедури; р) цілком можливим є розподіл офіційних нагород залежно від суб'єкта, щодо якого здійснюється нагородження, на: нагороди для особи, яка жива, нагороди, які застосовуються посмертно; с) залежно від безпосереднього нормативно-правового акту, який містить опис, засади застосування нагороди: ті, що закріплені

у статутах; ті, що закріплені у положеннях. Саме використання різних критеріїв дозволяє виокремити розмаїття офіційних нагород та специфічні ознаки їх змісту. При цьому критерії фактично охоплюють всі елементи нагородної системи, матеріальний, процедурний її аспект і тим самим дозволяють висвітлити унікальність офіційних нагород. Такий поділ варто урахувати при формуванні положень теорії нагородного права та при розробці та прийнятті Нагородного кодексу України.

Висновки. Для з'ясування реального ресурсу офіційних нагород, розмаїття специфіки їх, важливим є їх класифікаційний розподіл. Останні, для того, щоб можна було його вважати дієвим, має базуватися на одночасному використанні різноманітних критеріїв, які б охоплювали як матеріально-правовий, так і процедурно-правовий аспект офіційних нагород. Більше того, формування «блоку критеріїв» розподілу офіційних нагород на види має здійснюватися із їх орієнтацією на охоплення всіх елементів нагородної системи. Використовуючи сформульовані у правовій науці варіанти поділу офіційних нагород на види, та зосереджуючи увагу на реаліях нагородної законотворчості й нагородного правозастосування, доцільним вбачається здійснення класифікаційного

розподілу офіційних нагород на види із використанням наступних критеріїв: а) суб'єкти впровадження нагороди; б) суб'єкти, щодо якого здійснюється застосування нагороди, або ж нагородного суб'єкта (в аспекті їх персоналізації); в) суб'єкт, щодо якого здійснюється застосування нагороди, або ж нагородженого суб'єкта (в аспекті політико-правового зв'язку із державою); г) сфера заслуг (в аспекті виокремлення специфіки статусу суб'єкта, щодо якого здійснюється застосування нагороди, його діяльності); д) характер заслуг; е) ступеневість поділу нагороди; ж) нагородний ценз; з) квотна ознака; є) спосіб впровадження нагороди; і) актуальність (сучасність) нагороди; к) термін застосування; л) зовнішня форма; м) безпосередня зовнішня форма; о) матеріальна ознака; п) особливість нагородної процедури; р) суб'єкт, щодо якого здійснюється застосування процедури (нагородний суб'єкт) в аспекті фактичної наявності такої особи в живих. Всі критерії цілком можливо розподілити на кілька «підблоків» залежно від їх відношення до певного елементу нагородної системи, як-то: суб'єктний підблок; процедурний; об'єктний тощо. Саме таке розмаїття критеріїв й дозволяє детально з'ясувати ресурс офіційних нагород та запропонувати нормативні моделі їх закріплення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Майдебура А. Конституційно-правовий статус державних нагород в Україні: Автореф. дис...к.ю.н.:12.00.02. Одеса, 2013, 21с.
2. Трофимов Є. Наградное дело в Российской Федерации: административно-правовое исследование: Автореф. дис...д.ю.н.:12.00.14. Москва, 2013, 46 с.
3. Коритько Д. Нагородне право: стан дослідження проблематики. *Держава і право: зб. наук. пр.: юрид і політ. науки/Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К.: Ін-т держави і права. 2009. Вип. 44. С. 82-88.*
4. Заохочення у службовому праві: навч. посібник/ Н.О. Армаш, Ю.А. Берлач, І.В. Болокан (та ін.); за заг.ред. Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова. К.: Ін Юре, 2017, 360 с.
5. Гринчишин В. Совершенствование правового регулирования государственного награждения: Автореф. дис...к.ю.н.:12.00.02. Киев, 1990, 18с.
6. Заїка В. Відмінність державних нагород від інших видів нагородження. *Держава і право: зб. наук. праць: юрид. і політ. науки. 2008. Вип. 40. С. 79-85*